

بررسی شاخصهای هویت‌یابی دینی و ملی در گروهی از جوانان کانونهای فرهنگی شهر تهران

دکتر محمدباقر حبیبی (نویسنده)
 دکتر رضا کرمی نیا
 محمدمجدیان
 احمد باصری
 استادیار دانشگاه امام حسین (ع)
 دانشیار دانشگاه علوم پزشکی بقیة الله (عج)
 کارشناس ارشد روان‌شناسی
 کارشناس ارشد روان‌شناسی دانشگاه امام حسین (ع)
 پذیرش نهایی: ۸۷/۴/۱۵ دریافت مقاله: ۸۶/۱۱/۲۴

چکیده

این پژوهش به بررسی برخی از نگرشهای دینی و ملی در گروهی از جوانان عضو کانونهای فرهنگی بسیج پرداخته و به دنبال پاسخگویی به این سؤال اصلی است که جوانان عضو کانونهای فرهنگی به چه میزان از شاخصهای هویت‌یابی دینی و ملی برخوردار هستند. روش، توصیفی-تحلیلی است. نمونه پژوهش مجموعاً ۱۰۰۰ نفر از اعضای کانونهای فرهنگی بسیج شهر تهران است که با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب شدند و مورد مطالعه قرار گرفتند. ابزار پژوهش، پرسشنامه محقق ساخته است. روایی پرسشنامه با ضریب کربنباخ محاسبه شده و برابر با ۰/۹۲ است. ارتباط داده‌ها با ضریب همبستگی پیرسون و مقایسه میانگین‌ها با آزمون T و تحلیل واریانس یکطرفه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد شاخصهای ملی و دینی از متوسط مقیاس بالاتر است و تفاوت معنی‌داری میان میانگین نمره‌های شاخصهای دینی و ملی در دختران و پسران مشاهده نشد. هم‌چنین نتایج ضریب همبستگی پیرسون نشان داد که متغیر سن و میزان تحصیلات با نگرشهای دینی و ملی ارتباط معنی‌داری دارد. بین نشانگر دینی با نشانگر ملی رابطه معنی‌داری وجود دارد.

کلیدواژه‌ها: هویت‌یابی دینی و ملی، کانونهای فرهنگی، شاخص‌های دینی و ملی.

مقدمه

هویت یابی

بررسی هویت یابی از پیشینه علمی، فلسفی و تاریخی بسیار غنی برخوردار است که از پیشگامان آن می توان به فروید و اریکسون اشاره کرد و پس از نظریه پردازان دیگری هستند که به گسترش این موضوع پرداخته اند؛ از جمله ما که هویت را به عنوان امری درونی و خود ساخته و سازمان پویای توانایی ها، باو تاریخ فردی تعریف می کند و معتقد است در صورتی که فرد در این امر مهم نقشه نشود دچار پراکندگی می شود. خویشتن پنداره مثبت، عامل موفقیت و خویشتن پنداره منفی عامل شکست فرد است. وی از طریق مصاحبه با نوجوانان چهار هویت یابی را معرفی می کند:

۱- هویت زود شکل گرفته: جوان در این وضعیت برای شناخت خود تلاشی نمی کند و هویتی را می پذیرد که دیگران به او تحمیل می کنند. او فاقد حس مختاری است و رابطه ای خشک و انعطاف ناپذیر دارد.

۲- هویت تعویق افتاده: جوان در این حالت با تعارضها و کشمکش های در زندگی می کند. ارتباط او با والدین با دوگانگی همراه است و تصمیم نمی گیرد.

۳- هویت آشفته: این وضعیت از نبودن دیدگاهی منسجم از خویشتن ناشی می شود و عملاً جوان بی هدف است و پیوستگی شخصیتی ندارد.

۴- هویت پیشرفته: در این صورت جوان تصمیم مناسب می گیرد و به مسوولیت زندگی می پردازد. او از نظر اجتماعی سازگار است و رابطه ای صمیمانه و نگر

مثبت از خویشترن دارد (مارشیا، ۱۹۹۳: ۳-۲۳).

با توجه به ابعاد گسترده هویت، می‌توان موضوعهای متعدد را از یکدیگر جدا کرد:

هویت فردی: به ویژگی‌هایی اشاره دارد که فرد به عنوان یک شخص منحصر به فرد و متفاوت از دیگر افراد جامعه، آنها را به خود منتسب می‌کند. در هویت فردی، «من» در مقابل دیگران قرار می‌گیرد و تفاوت‌هایی که فرد با دیگران دارد، آشکار، و باعث احساسات و دل‌بستگی‌های خاصی در فرد می‌شود.

هویت اجتماعی: فرد به ویژگی و اندیشه‌هایی اشاره می‌کند که آنها را از طریق اشتراک اجتماعی و عضویت در گروه‌ها و مقولات اجتماعی به دست می‌آورد. این گروه‌ها و مقوله‌ها شامل نژاد، مذهب، قومیت، ملیت، جنسیت و... می‌شود. در کنار هویت اجتماعی می‌توان از هویت‌های دیگری مثل هویت ملی و هویت مذهبی نام برد که به شرح ذیل است:

هویت‌یابی ملی: در پاسخ به این سؤال که هویت‌یابی ملی چیست، باید دید که چه چیزی هویت‌یابی ملی را تعیین می‌کند، آیا رنگ، مرزهای جغرافیایی، مدنیت و سطوح شهرنشینی، هنجارها و فرهنگ و ارزش‌ها یا چیزهای دیگر؟ ملل گوناگونی در دنیا وجود دارند که با یکدیگر شباهتها و تفاوت‌هایی دارند؛ اما در ملتها چیزی هست که مختص همان ملت است و همان ویژگی است که آنها را از سایر ملل متمایز می‌کند. برای فهمیدن اینکه ما چگونه افرادی هستیم باید بفهمیم که واجد چه صفاتی هستیم و چه خصوصیتی ملت ما را می‌سازد. پاسخ به این سؤال هویت ملی ما را می‌سازد. هویت ملی ابزار قدرتمندی برای بقای هر ملت است، بویژه زمانی که

کاروان جهانی شدن سرعت در حال تبدیل کردن ملتها به دهکده جهانی است. می تواند به هویت ملی معنی و نقش دیگری ببخشد، فرهنگ، ارزشها، آداب و رسوم است که هر ملت را از ملتهای دیگر جدا می سازد (چنگ، ۲۰۰۲)؛ بدیهی است در چنین وضعیتی ارزشها، باورها و رویکردهای مذهبی به عامل حیاتی می تواند در هویت یابی ملی، نقش مهمی ایفا کند. هویت ملی مشخصات و ویژگیهایی گفته می شود که هر جامعه را از جوامع دیگر متمایز، جامعه نوعی انسجام کلی ایجاد می کند. از نظر علوم اجتماعی، زبان مشترک، آداب و سنتهای مشترک، عناصر اصلی هویت ملی را تشکیل می دهد. توجه به هویت یابی ملی به دلیل اهمیتی که در حفظ هویت هر ملت دارد کشورهای که جوان هستند از اهمیت بیشتری برخوردار است.

هویت یابی دینی: جوان زمانی به هویت یابی دینی دست می یابد که ارزش خود را انتخاب و نسبت به اهداف یا افراد خاصی وفاداری کند. ارزش به معنای خوب یا بد یک فرد از یک چیز است؛ به تعبیری، آنچه از نظر فرهنگی خوب مطلوب، مناسب یا اینکه بد، غیرمطلوب و نامناسب تلقی می شود (محسنی، ۳۳). ارزشها را می توان مجموعه ای از پنداشتهای اساسی نسبت به آنچه پسندیده است دانست که تجلی عمیقترین احساسات مشترک نسبت به جهان در جامعه است (چلبی، ۱۳۷۵). هوفشده، ارزشها را تعامیل گسترده به برتری دادن برخی از حالات امور به برخی دیگر تعریف می کند. وی عقیده دارد که از مجموع ارزشهای است که با همدیگر ارتباط دارد، نظامهای ارزشی به وجود می آید. بنابراین، یکی عناصر اساسی شکل دهنده هویت یابی دینی موضوع ارزشها است، شوارتز^۲، ارزشها

چون اهداف فرا موقعیتی با درجات متفاوتی از اهمیت تعریف می‌کند که همچون اصول راهنما در خدمت زندگی فرد یا دیگر واقعیت‌های اجتماعی است (شوارتز، ۱۹۹۵، ۱۹۸۷).

بیرو^۱ ارزش‌های اجتماعی را مدل‌های کلی رفتار، احکام جمعی و هنجارهای کارکردی تعریف کرده است که مورد پذیرش عمومی و خواست جامعه قرار گرفته‌اند. (بیرو، ۱۳۷۱).

ترنر^۲ معتقد است: انسانها همواره ایده‌هایی درباره آنچه خوب یا بد، مناسب یا نامناسب و ضروری یا غیر ضروری است، داشته‌اند؛ به این گونه ایده‌ها ارزش گفته می‌شود. هنگامی که این ارزشها در نظامی از معیارها و ملاکها برای ارزیابی ارزش اخلاق و شایستگی رفتار، سازماندهی می‌شود؛ یک نظام ارزشی پدید می‌آورد (ترنر، ۱۳۷۸).

غالب تعاریف ارائه شده از ارزش، برداشت مثبت دارد و آن را پسندیده و مطلوب تلقی، و به طور ضمنی یا آشکارا به ویژگیهای برتری نیز اشاره کرده است. آنچه قابل تعمیق است، بودن هر دو نوع ارزشهای مثبت و منفی است که کمتر کسی بدان اشاره کرده است. رفیع پور (۱۳۷۸) برای روشنتر شدن ماهیت ارزشهای مثبت و منفی مثالی می‌آورد و می‌گوید در اسلام، مجموعه‌ای از دستورهای مثبت و منفی وجود دارد. در واقع، می‌توان گفت آموزه‌های دین، مردم را به مجموعه‌ای از ارزشهای مثبت تشویق و از مجموعه‌ای از ارزشهای منفی، باز می‌دارد.

ویژگیهای اساسی ارزشهای اجتماعی عبارت است از:

۱- پایداری ارزش در برابر تغییر؛ نظام ارزشی به عنوان ساخت نسبتاً ثابتی است که

- پیوستگی و دوام را فراهم می‌کند.
- ۲- الزام و جنبه دستوری داشتن
 - ۳- برتری و اولویت داشتن
 - ۴- ویژگی مرکزی ارزشها در نظام باورها به عنوان جهت‌دهنده و سازنده‌گرایش و رفتارها
 - ۵- ریشه داشتن ارزش در درجه نخست در نظام آرمانی و نه در مسائل عینی و حوادث
 - ۶- نسبییت ارزشها
 - ۷- ارزش واجد بار عاطفی است و اشخاص برای حفظ ارزشها، بذل جان و م می‌کنند.
 - ۸- ارزشها پایه‌ای برای هنجارهای عمل و رفتار است (غفاری، ۱۳۸۶).
- مهمترین چیزی که می‌تواند چرخه هویت‌یابی دینی را تکمیل کند، عمل ارزشها و باورهای اصیل دینی است. در غیر این صورت ارزشها و باورها موضوعاتی ذهنی و انتزاعی و ایده‌آلیستی تبدیل می‌شود که در زندگی واقع حضور ندارد. از این رو نمی‌تواند در هویت‌یابی فرد تأثیر بگذارد.

بحران هویت

با توجه به شناختی که از هویت به دست آمد به موضوعی اشاره می‌شود که جوامع مختلف از جمله جامعه ما مورد توجه دولتها و اندیشمندان حوزه‌های مختلف علوم رفتاری است و آن بحران هویت است. بحران هویت، ناتوانی نوجوان و جو در قبول نقشی است که جامعه از او انتظار دارد. بحران هویت، بحران شخصیت

روحیات را به همراه خواهد داشت. این بحران غالباً با حس از خود بیگانگی شدید، نبودن قدرت و ناامنی همراه است.

بحران هویت نوعی اختلال و از خودبیگانگی است که فرد با خود، دیگران و جامعه دارد. بحران هویت، شخص را در ارتباطات فردی و اجتماعی دچار بیگانگی می‌سازد. در این هنگام فرد به شیئی تبدیل می‌شود که قدرت ارزیابی از خویشتن خویش و ارتباط متقابل با اجتماع را از دست می‌دهد و دیگر نمی‌تواند جایگاه و منزلت خود را دقیقاً ارزیابی کند و نمی‌داند چه پیوندهایی، رشته ارتباطی او را به خود و جهان خارج (جامعه) متعلق می‌سازد؛ نمی‌داند چه نقشها و وظایفی در برابر خود و جامعه دارد و سرانجام نسبت خود را با گذشته، حال و آینده بدرستی تشخیص نمی‌دهد و نمی‌شناسد.

بحران در هویت‌یابی دینی

ارائه یک الگوی نظام ارزشی مناسب از طرف خانواده، جامعه، نظام آموزشی، رسانه‌ها و سایر مراجع تأثیرگذار به نوجوان، می‌تواند به پدید آیی نظام ارزشی مثبت منجر شود و همین موضوع فرایند هویت‌یابی دینی را در نوجوان فراهم می‌سازد. در غیر این صورت نوجوان دچار بحران می‌شود. ارائه یک الگوی متعارض ارزشی در شناخت، عواطف و رفتار از طرف خانواده، جامعه، نظام آموزشی، رسانه‌ها و سایر مراجع تأثیرگذار به نوجوان، می‌تواند به پراکندگی و آشفتگی نظام ارزشی نوجوان منجر شود و همین موضوع فرآیند هویت‌یابی دینی را در نوجوان مختل کند در نتیجه، نوجوان دچار بحران در هویت‌یابی دینی می‌شود (حبیبی ب، ۱۳۸۳: ۱۰۶-۱۱۹).

فرایند این بحران را می‌توان این گونه توضیح داد که در نوجوانی ارزشهای نسبتاً

ثابت دوران کودکی فرو می‌ریزد و اگر نظام فکری و ارزشی خاصی جایگزین آن نشود، نوجوان با بحران فکری و ارزشی بزرگی رو به رو می‌شود؛ چرا که نه همچو گذشته از طریق همانندسازی رفتار و عملکردهای خود با دیگران، می‌تواند به رفتار خود نظام منسجمی ببخشد و نه از اندیشه و نظام فکری و ارزشی مستقلاً برخوردار است. ارائه نظام ارزشی مثبت، متأثر از آموزه‌ها و مناسک دینی و مناسک با ویژگیهای روانشناختی نوجوان می‌تواند این فرآیند را به سوی یک هویت یا دینی سوق دهد؛ چیزی که می‌توان از آن به عنوان یکی از مهمترین آثار کارکردهای دین در حوزه هویت‌یابی نوجوان نام برد. بواقع اگر مذهب، امری ذهنی باشد و هیچ گونه اشتغالات عملی و دستور و حکمی نداشته باشد، جز وهم و خیال چه خواهد بود؟ مگر مذهب قبل از هر چیز احساس ارتباط نزدیک خلق و خدا نیست؟ احساسی که هم مؤثر است و هم دو جانبه. اگر این ارتباط واقعی و حقیقی نباشد، پس ما به چه تسلیم می‌شویم، چه می‌گیریم و چه می‌دهیم؟ جیمز در این ارتباط می‌گوید: «حقیقی بودن و اصیل بودن مذهب نمی‌تواند حل شود مگر اینگونه درست بودن و نادرست بودن اثر دعا - نمادی از عمل به باور - حل شود. مذهب اصرار دارد به اینکه در اثر دعا و نماز چیزهایی متحقق می‌شود که خارج از اثر دعا تحقق آن امکان ندارد و در اثر دعا، نیرویی ایجاد می‌شود که در عالم واقعیات محسوسات آثارش دیده می‌شود». درست همان طور که تصور وجود ادیان زنده بدون اماکن مقدس مربوط به آنها غیر ممکن است، تصور دینی بدون شعائر، اعراس ساده و پیچیده نیز محال است. انواع و اقسام شعائر از جمله، خطبه و خطابه و سرو و مناجات، تعظیم کردن و زانو زدن، تقدیم هدایای گوناگونی مانند قربانی کردن حیوانات و رقص و سماع، پدیده‌آشنایی است (الیاده، ۱۳۷۵).

بی‌توجهی به آموزه‌های دینی و بحران هویت دینی

قرآن کریم به عنوان کتاب هدایتگر انسانها، دنیا را محل آزمایش و امتحان معرفی می‌کند تا انسان در این محل مدتی آموزش ببیند و امتحان پس بدهد و با عملکرد خود، حیات جاویدان و زندگی بعد از مرگ خود را رقم زند. با این نگاه، آموزشهای دینی، هویت انسان و اجتماع را در عبودیت و بندگی او از خداوند و دوری از بت و بت‌پرستی، پیروی نکردن از شیطان و هوای نفس و خودداری از تقلید کورکورانه از اجداد و نیاکان می‌داند و از غفلت و خودفراموشی بشدت نهی می‌کند؛ چرا که انسان با داشتن گوهر عقل و اختیار، اگر منحصر به امور مادی و دنیوی بیندیشد و برای پرسش «از کجا آمده‌ام، آمدنم بهر چه بوده، پاسخ مناسب و شایسته‌ای نداشته باشد، قطعاً از جایگاه واقعی خود سقوط و تنزل خواهد کرد و در مرتبه‌ای پایین‌تر از حیوان قرار خواهد گرفت.

در روایات ائمه معصومین (ع) نیز آثار فراوانی برای غفلت و فراموشی از جمله نداشتن بصیرت و بینایی ذکر شده است. انسانهای غافل و از خود‌گریزان، ارزش و کرامت ذاتی و انسانی خود را فراموش کرده، از فرهنگ، آداب و حتی اعتقاداتشان فاصله می‌گیرند. زندگی برای چنین افرادی پوچ و بی‌معنی می‌شود؛ تحت تأثیر تبلیغات دشمنان قرار گرفته، نسبت به ارزشهای ملی و مذهبی خویش، نه تنها بی‌تفاوت می‌شوند، بلکه روز به روز از آن فاصله می‌گیرند و «من» گم‌شده خود را در دنیای مجازی آنان جست‌وجو کرده، به دنبال پر کردن خلأ فکری و فرهنگی خویش هستند. گاه طعمه دشمنان فرصت‌طلب قرار گرفته، فرهنگ و هویت بیگانگان را می‌پذیرند و از آن خود تلقی می‌کنند.

انسان با لوحی سفید و استعدادی بالقوه برای شکوفا شدن به دنیا می‌آید و در

کانون خانواده رشد می‌کند و وارد محیط مدرسه و سرانجام جامعه می‌شود. بنا سالم یا ناسالم بودن محیطی که انسان بدان جا پا می‌گذارد به طور حتم روی او می‌گذارد. از این رو باید برای هویت‌یابی مثبت جوانان، محیط و خانواده و جام سرشار از ایمان، امید و بالندگی کرد تا زمینه برای رشد و بالندگی جوانان فراهم شود.

آموزش و احیای هویت دینی

دین انسان‌ساز اسلام از توانمندی لازم برای بازشناسایی هویت دینی برخوردار است. دین الهی به بشر می‌آموزد که کیست و انسانیت چیست؛ به این صورت انسان را متوجه ارزش و کرامت ذاتی خود می‌کند و با دور کردن از پوچگر وی را به ادامه زندگی امیدوار می‌سازد. با این حال برای انتقال آموزه‌ها و ارزش الهی و مفاهیم ارزشمند دینی به نظام آموزشی و ساختار رسانه‌ای قدرتمندی است. با تحولات گسترده فناوری ارتباطات در عصر حاضر، انتقال هر چه بی‌غنی‌تر و قوی‌تر مفاهیم و ارزش‌ها را در سطح وسیع شاهد هستیم. بنابراین با برنامه‌ریزی دقیق و حساب‌شده برای برقراری ارتباطی سالم، می‌توان آموزه‌های دینی و ملی را در ذهن و ضمیر و روح جوانان نهادینه کرد و در نتیجه ضریب اعتماد و اطمینان آنها افزایش داد و توانشان را برای رویارویی در برابر تهاجم گسترده فرهنگی تقویت کرد. در غیر این صورت در رویارویی با فرهنگ مهاجم و فناوری دیگ اعتمادشان را از دست می‌دهند و دچار بحران هویت خواهند شد.

ارتباط هویت‌یابی دینی و هویت‌یابی ملی

ارزشها را می‌توان مجموعه‌ای از پنداشتهای اساسی نسبت به آنچه پسندیده است، دانست که تجلی عمیقترین احساسات مشترک نسبت به جهان در جامعه است (چلبی، ۱۳۷۵) ارزشها می‌تواند متأثر از مکاتب شناخت‌شناسی و هستی‌شناسی و انسانشناسی الهی و غیر الهی باشد (حبی الف، ۱۳۸۶: ۱۳-۱۵) و طبیعتاً نظام ارزشی می‌تواند به الگوی موفقی برای هویت‌یابی جوانان تبدیل شود که متأثر از نظام ارزشی الهی باشد (حبی الف، ۱۳۸۳: ص ۴۰-۴۲). ارائه الگوی نظام ارزشی مناسب از سوی خانواده، جامعه، نظام آموزشی، رسانه‌ها و سایر مراجع تأثیرگذار به نوجوان، می‌تواند به پدیدآیی نظام ارزشی مثبت منجر شود و همین موضوع فرایند هویت‌یابی را در نوجوان آسان می‌سازد. در غیر این صورت نوجوان دچار بحران می‌شود. آن گونه که اشاره شد، دین و دینداری حقیقتی است که پیوسته از ارکان اصلی فرهنگ ملت‌هاست؛ جامعه را انسجام می‌بخشد و در افراد جامعه حس همبستگی به وجود می‌آورد (آلستون، ۱۳۸۰: ۷۹-۱۸۳). در کنار شاخصهای دینی، شاخصهای ملی نیز حائز اهمیت است. هویت ملی ابزار قدرتمندی برای بقای هر ملت است. بدیهی است در چنین وضعیتی ارزشها و باورها و رویکردهای مذهبی به عنوان عامل حیاتی می‌تواند در هویت‌یابی ملی نقش مهمی را ایفا کند. توجه به هویت‌یابی ملی به دلیل اهمیتی که در حفظ هویت هر ملت دارد در کشورهایی که جوان هستند از اهمیت بیشتری برخوردار است. بنابراین می‌توان از این بخش مربوط به ادبیات پژوهش چنین نتیجه‌گیری کرد که هویت‌یابی ملی و هویت‌یابی دینی با یکدیگر ارتباط دارد به گونه‌ای که به هر میزان در نوجوان بخوبی شکل بگیرد، می‌تواند در هویت‌یابی کلی وی مؤثر باشد. در ایران اسلامی، ارزشها و آداب و سنتهایی که هویت ملی افراد را

تشکیل می‌دهد، در دین و باورهای دینی مردم ریشه دارد. از این رو باید اذعان که بخش عظیمی از هویت ملی راهویت دینی می‌سازد و متقابلاً بخشی از هویت دینی از هویت ملی شکل می‌گیرد که در طی قرن‌ها نسل به نسل منتقل شده است چنین می‌توان نتیجه‌گیری کرد که اگر در هر کدام این دو هویت خللی ایجاد می‌تواند فرایند هویت‌یابی را در نوجوانان دچار ابهام و پراکندگی کند.

در این راستا تحقیقاتی انجام شده است؛ از جمله بررسی نگرش‌های دینی در نشان داده است که ۵۷/۶ درصد نوجوانان از راهبرد معنوی استفاده می‌کنند و درصد نوجوانان پایگاه دینی سر درگمی دارند. هم چنین ۵۶/۳ درصد دارای پرمعوق و ۱۵/۲ درصد نیز پایگاه موفق داشته‌اند و نشان داده است که پایگاه مراهبرد مقابله معنوی رابطه مثبت و راهبرد مقابله معنوی با پایگاه معوق رابطه دارد (غضنری، ۱۳۸۳: ۱۰۶). بررسی نگرش‌های مذهبی از جمله حجاب، توکل و... در جوانان و نوجوانان مورد بررسی قرار گرفته است. در یک بررسی روی دانشجوی دختر، پنج درصد اظهار کرده‌اند که فاقد حجاب هستند و ۹۵ درصد نموده‌اند که حجاب دارند؛ ۳۱ درصد تمایل خود را به استفاده از چادر، ۵۴ درصد مقنعه و ۱۵ درصد هم به روسری ابراز کرده‌اند. در یک پژوهش میدانی در ۱۰۰ دانشجو ۷۰ درصد اظهار نموده‌اند که نماز می‌خوانند؛ از بین کل افرادی که می‌خوانند ۷۹ درصد هر وقت فرصت کنند (فرصت مقرر) نماز می‌خوانند درصد در اول وقت نماز می‌خوانند و ۳ درصد هم آخر وقت نماز می‌خوانند (اس ۱۳۸۰: ۱۰ و ۱۴). در پژوهشی دیگر که در مورد ۹۴۸ دانشجوی پزشکی انجام نتایج تحقیق نشان می‌دهد که ۸۶ درصد افراد نماز می‌خوانند (جلیوند، ۱۳۸۰ در یک پژوهش درباره ۲۴۵ نفر از دانش‌آموزان، میزان توکل به خدا مورد بر

قرار گرفت. براساس نتایج این پژوهش ۵۵ درصد دانش‌آموزان حداکثر نمره را در آزمون با توکل به خدا به دست آورده‌اند به این معنی که کاملاً به خدا توکل دارند. ۹۱/۸ درصد از آزمودنیها معتقدند که اعتقاد به خدا باعث آرامش و امید می‌شود و ۹۰/۲ درصد ایمان به لطف الهی را باعث افزایش روحیه استقامت و نیرومندی انسان در برابر مشکلات می‌دانند (اوحدی‌نیا، ۱۳۸۰: ۲۳). در یک پژوهش در مورد دانشجویان بر اساس مقیاس نگرش مذهبی آلپورت، نتایج این پژوهش نشان داد که ۷۰/۹ درصد دارای نگرش مذهبی، ۲۱/۴ درصد تا حدودی دارای نگرش مذهبی و ۷/۷ درصد دارای نگرش مذهبی در حد کم بوده‌اند (سلیمانی‌زاده، ۱۳۸۰: ۷۷).

با توجه به اصول و ارزشهای دینی و ویژگیهایی که در تعامل مستقیم هویت‌یابی دینی و هویت‌یابی ملی قرار دارد و مورد تأیید و مطلوب است، باید در صدد تقویت و گسترش آنها برآمد؛ اما موضوعهایی مانند دامن زدن به مسائل قومی و نژادی، که در تضاد و تقابل با ارزشهای دینی و انسجام ملی قرار دارد، اعتباری ندارد. این پژوهش به بررسی برخی از نگرشهای دینی و ملی در گروهی از جوانان عضو کانون‌های فرهنگی بسیج پرداخته و به دنبال پاسخگویی به این سؤال اصلی است که جوانان عضو کانونهای فرهنگی به چه میزان از شاخصهای هویت‌یابی دینی و ملی برخوردار هستند. آیا بین شاخصهای هویت‌یابی ملی و دینی ارتباط معنی‌داری وجود دارد؟ آیا بین متغیرهای سن، تحصیلات و وضعیت تأهل با شاخصهای هویت‌یابی دینی و ملی رابطه معنی‌دار وجود دارد؟

روش

روش پژوهش: این مطالعه از نوع توصیفی - تحلیلی است. هم چنین در قبال طرح‌های تحلیلی، وضعیت شاخص‌های هویت‌یابی دینی و ملی و رابطه بین آنها مورد بحث و بررسی قرار می‌دهد.

جامعه آماری و تعداد نمونه: جامعه آماری این مطالعه مجموعه‌ای از دختران پسران عضو کانون‌های فرهنگی بسیج شهر تهران است که در یکی از کانون‌های فرهنگی شهر تهران عضویت دارند. از این تعداد ۱۰۰۰ آزمودنی با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب شده‌اند.

ابزار پژوهش و اعتبار و پایایی آن: ابزار پژوهش در این طرح، پرسشنامه ساخته شده است که به منظور سنجش نگرش‌های دینی و ملی تدوین شده است. به نمره‌گذاری پرسشنامه از روش لیکرت استفاده شده است. روایی پرسشنامه از روایی محتوایی است؛ بدین صورت که عبارات پرسشنامه توسط متخصصان ارزیابی قرار گرفته است. تعیین اعتبار پرسشنامه از طریق محاسبه آلفا کرباخ صورت پذیرفته و برابر با ۰/۹۲ است.

روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها: داده‌ها با روش‌های همبستگی پیرسون، آزمون T و تحلیل واریانس یکطرفه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و برای سنجش اعتبار ابزار پژوهش از ضریب همبستگی کرباخ استفاده شده است.

نتایج

بر اساس یافته‌های جمعیت‌شناختی این پژوهش، ۶۱ درصد آزمودنیها پسران و ۳۹ درصد دختر هستند. ۵۸ درصد در مقطع تحصیلی دبیرستان و دیپلم، ۱۱/۲ درصد

دیپلم، ۲۰/۷ درصد لیسانس و بالاتر هستند. میانگین سنی ۲۱ سال و دامنه سنی بین ۱۵ تا ۲۵ سال قرار دارد.

جدول ۱- میانگین و انحراف معیار شاخص هویت‌یابی دینی

ردیف	عبارت	میانگین	انحراف معیار	تعداد
۱	حجاب کامل را برای زنان، چادر می‌دانم.	۴/۰۲	۱/۲۰	۸۹۵
۲	برای اینکه دیگران را ناراحت نکنم، می‌توانم اندوه‌های خود را پنهان کنم.	۳/۶۸	۱/۰۱	۹۰۲
۳	از اینکه افرادی که مرا اذیت کرده‌اند، بیخشم، احساس رضایت می‌کنم.	۴/۰۳	۰/۹۹	۹۳۴
۴	سعی می‌کنم از راه‌هایی که شبهه‌ناک است امرار معاش نکنم.	۳/۸۸	۱/۳۵	۸۹۳
۵	از امکانات دولتی و بیت‌المال برای کارهای شخصی‌ام استفاده نمی‌کنم.	۳/۴۳	۱/۵۲	۸۸۱
۶	در کارها تنها به خدا توکل می‌کنم و به غیر او آمیدی ندارم.	۴/۳۹	۰/۵۷	۹۳۴
۷	وقتی می‌بینم دیگران وظیفه خود را بخوبی انجام نمی‌دهند، بی‌تفاوت می‌شوم و با اصلاً کار را رها می‌کنم.	۳/۱۶	۱/۲۲	۹۱۸
۸	با خدای خود عهد کرده‌ام که در همه حال عمل صالح را سرلوحه کارم قرار دهم و تا به حال نیز به آن وفادار بوده‌ام.	۳/۸۷	۰/۹۳	۹۳۶
۹	قرآن می‌خوانم.	۳/۵۵	۰/۹۶	۹۴۳
۱۰	به خواندن نماز در اول وقت هستم.	۴/۰۱	۰/۹۵	۹۳۶
۱۱	با ثبت اعمال و رفتار روزانه، نفس خود را به محاسبه می‌کشم و از رفتار خود مراقبت می‌کنم.	۳/۴۸	۱/۱۸	۹۲۴
۱۲	اهل شب‌زنده‌داری و اقامه نماز شب هستم.	۲/۴۹	۱/۲۶	۹۰۶

ادامه جدول شماره ۱

۲۹	۱/۱۹	۲/۹۸	روزه‌های مستحبی و سایر اعمال مستحب را به جا می‌آورم.	۱۳
۲۹	۱/۱۹	۳/۱۴	قرائت دعای کمیل و توسل جزء برنامه‌های هفتگی من است.	۱۴
۲۳	۱/۱۳	۲/۷۳	نهج البلاغه و صحیفه سجادیه را مطالعه کرده‌ام.	۱۵
۳۲	۱/۱۵	۳/۳۴	از خوشگذرانی پرهیز می‌کنم.	۱۶
۴۰	۰/۸۵	۴/۳۳	معتمد که منتظران حضرت مهدی (عج) از میان صالحان هستند لذا به اصلاح و تربیت خود و دیگران می‌پردازم.	۱۷
۴۵	۰/۹۷	۴/۱۲	مقید هستم به موقع و سروقت واجباتم (نماز و روزه و ...)	۱۸
۱۷	۱/۲۴	۲/۸۵	در نماز جمعه شرکت می‌کنم.	۱۹
۲۳	۱/۲۷	۲/۶۶	زندگی دنیوی برایم جذاب و لذت‌بخش است.	۲۰
۰۰۲	۱/۳۰	۳/۷۰	احساس می‌کنم برای واجبات علاقه و حوصله زیادی ندارم.	۲۱

جدول ۲- میانگین و انحراف معیار شاخص هویت‌یابی ملی

تعداد	انحراف معیار	میانگین	عبارت	رتبه
۹۳۰	۰/۸۲	۴/۳۶	وقتی از کسی احسانی ببینم، خود را ملزم می‌دانم که من نیز به او احسان کنم.	۱
۹۳۸	۲	۳/۷۰	معتقد هستم بیشتر مردم خوب و مهربان هستند.	۲
۹۲۴	۰/۸۷	۴/۴۶	احترام به بزرگترها و والدین رابر خود ضروری می‌دانم.	۳
۹۲۴	۰/۹۳	۳/۸۲	با اعضای خانواده با نرمی و ملامت رفتار می‌کنم.	۴
۹۴۲	۰/۸۱	۴/۲۸	سعی می‌کنم ارتباط صمیمانه خود را با دیگران حفظ کنم.	۵

۹۵۶	۱/۳۲	۳/۹۹	به دلیل حل مشکلات زندگی‌ام با افرادی ارتباط دارم که صالح نیستند.	۶
۹۰۶	۱/۳۳	۳/۶۲	احساس می‌کنم نمی‌توانم دیگران را به طور واقعی دوست داشته باشم.	۷
۸۸۴	۱/۳۲	۳/۱۲	به هر حال بدی را نمی‌توان با خوبی جواب داد.	۸
۹۲۱	۱/۰۴	۳/۵۵	به مردم اعتماد دارم.	۹
۹۲۸	۱/۰۷	۳/۴۲	با اقشار محروم و مستضعف جامعه ارتباط و حشر و نشر دارم.	۱۰
۹۳۶	۰/۸۳	۴/۰۷	وظیفه‌ام را در برابر دیگران انجام می‌دهم.	۱۱
۹۳۶	۱/۱۰	۳/۷۹	دوست دارم همانند اقشار متوسط جامعه زندگی کنم و از تجمل‌گرایی و رفاه‌طلبی پرهیز کنم.	۱۲
۹۲۵	۱/۰۹	۳/۵۴	از اظهار واکنشهایی که مورد پسند مردم نیست تا حد ممکن دوری می‌کنم.	۱۳
۹۳۰	۰/۹۳	۴/۰۵	از پذیرش کارهایی که با مردم و مشکلات آنها ارتباط مستقیم دارد، استنبال می‌کنم.	۱۴
۹۲۶	۰/۸۸	۴/۲۷	برای ارائه خدمت خود به مردم، اقشار محروم جامعه را ترجیح می‌دهم.	۱۵
۹۰۷	۱/۲۸	۳/۷۳	وقتی می‌بینم دیگران وظیفه خود را بخوبی انجام نمی‌دهند، بی‌تفاوت می‌شوم و یا اصلاً کار را رها می‌کنم.	۱۶
۹۱۹	۱/۱۵	۳/۲۶	به سختی می‌توانم نظر خود را با نظر دیگران هماهنگ کنم.	۱۷
۹۱۹	۱/۳۰	۲/۹۹	معتقدم بیشتر مردم فکر شورانگه دارند که اگر فرصت پیدا کنند آن را بروز می‌دهند.	۱۸
۹۱۷	۱/۱۲	۳/۴۱	اخبار مربوط به تحولات سیاسی و اجتماعی جهان را دنبال می‌کنم.	۱۹

۹۳۶	۱/۲۴	۳/۰۶	با نگرشها و روزنامه‌های مختلف به جناحهای سیاسی کشور آشنایی دارم.	۲۰
۹۱۷	۰/۹۵	۴/۱۹	دوست دارم در شغل و یا رشته تحصیلی ام صاحب نظر شوم.	۲۱
۹۲۰	۱/۱۶	۳/۸۸	در صحنه‌های سیاسی کشور (انتخابات، راهپیمایی و...) به عنوان یک تکلیف سیاسی - عبادی فعالانه شرکت می‌کنم.	۲۲
۸۹۷	۰/۹۸	۳/۶۷	می‌توانم وضعیت و تحولات سیاسی، اجتماعی کشور را درک کنم و از مواضع نظام آگاهانه حمایت کنم.	۲۳
۹۲۶	۰/۹۴	۳/۹۴	قبل از تصمیم‌گیری مهم با افراد خبره و آگاه مشورت می‌کنم.	۲۴
۹۳۸	۱/۱۰	۳/۷۸	عناوین و تیترهای اصلی و روزنامه‌ها را مطالعه می‌کنم.	۲۵
۹۱۸	۱/۲۹	۳/۴۱	به بحثها و مسایل سیاسی علاقه‌ای ندارم.	۲۶
۹۲۱	۱/۱۴	۲/۸۹	احساس می‌کنم در حال حاضر بسیاری از رخدادهای سیاسی و اجتماعی جامعه برای من قابل تحمل و درک نیست.	۲۷
۹۱۷	۱/۱۳	۳/۴۱	در بحث و جدال فکری، دیگران بر من غلبه می‌کنند.	۲۸
۹۳۶	۰/۸۳	۴/۲۳	آداب و رسوم مردمی که با آنها پیوند ملی و قومی دارم، برایم محترم است.	۲۹
۹۱۷	۰/۸۷	۴/۳۴	مشاهده آثار فرهنگی، هنری و چشم‌اندازهای طبیعی کشورم، برایم لذت‌بخش است.	۳۰
۸۷۶	۱/۴۲	۲/۷۰	از آثار باستانی کشور مانند تخت جمشید، حمام گنجعلی خان، سی و سه پل و... بازدید کرده‌ام.	۳۱
۹۰۱	۱/۲۱	۲/۷۱	کتاب بوستان و گلستان سعدی را مطالعه کرده‌ام.	۳۲

۸۹۹	۱/۰۹	۳/۸۰	یک اثر هنری و علمی مربوط به کشورم نظرم را به خود جلب می‌کند.	۳۳
۸۷۸	۱/۳۱	۲/۴۹	کتاب شاهنامه فردوسی را مطالعه کرده‌ام.	۳۴
۹۲۴	۱/۲۸	۳/۰۸	دیوان اشعار حافظ را مطالعه کرده‌ام.	۳۵
۹۱۹	۱/۱۹	۴/۰۳	موسیقی سنتی ایران را به موسیقی غربی ترجیح می‌دهم.	۳۶
۹۱۱	۰/۹۰	۴/۵۰	از اینکه یک ایرانی هستم افتخار می‌کنم.	۳۷
۹۱۸	۰/۸۶	۴/۴۱	دفاع از مرزبوم کشورم را در مر حالتی بر خود واجب می‌دانم.	۳۸
۹۴۲	۰/۹۱	۴/۲۸	معتقد به توسعه فرهنگ و هنر اصیل ایرانی هستم که با ارزشهای اسلامی منطبق باشد.	۳۹
۹۲۹	۱/۰۳۰	۳/۸۰	از وسائل و امکاناتی استفاده می‌کنم که به نحوی به فرهنگ و مردم کشورم، تعلق دارد.	۴۰
۹۴۰	۱	۴/۰۸	همنشینی و انس با اقوام کشورم را دوست دارم.	۴۱

جدول ۳- میانگین و انحراف معیار هویت‌یابی دینی و ملی در نمونه مورد بررسی

ضرب آلفای کرنباخ	انحراف معیار	میانگین	گرایش
۰/۷۶	۰/۵۵	۳/۸۳	دینی
۰/۶۸	۰/۴۹	۳/۷۳	ملی

میانگین نمره های برخی از گویه های شاخص هویت یابی ملی شامل، پیوند قومی ($M=4/23$)، آثار طبیعی ($M=4/34$) علاقه به موسیقی سنتی ($M=4/03$) ایرانی بودن ($M=4/50$)، مرز و بوم کشور ($M=4/12$)، هنر ایرانی ($M=4/28$) علاقه به اقوام و قومیتها ($M=4/08$)، در حد بسیار زیاد و ویژگیهایی مانند آثار هنری ($M=3/80$) توجه به ادبیات ($M=3/08$)، تولیدات ایرانی ($M=3/80$) در حد زیاد و توجه به آثار

استانی ($M=2/70$) دیوان اشعار، کتاب بوستان و گلستان ($M=2/71$) و کتاب ماهنامه ($M=2/49$) در حد متوسط بوده است.

میانگین و انحراف معیار برخی از گویه‌های مربوط به شاخص هویت یابی دینی، تعجب با ($M=4/02$) بخشش با ($M=4/03$) و توکل با ($M=4/39$) بیشترین نمره ها، ر حد بسیار زیاد به خود اختصاص داده و سایر ویژگیها از جمله توجه به رزق حلال ($M=3/88$)، وفای به عهد ($M=3/87$)، بیت‌المال ($M=3/43$) و صبر در مقابله با مصائب ($M=3/68$) انجام دادن تکالیف ($M=3/16$) در حد زیاد بوده است.

جدول شماره ۲- نتایج آزمون T در مورد تفاوت میانگینها در گروه زنان و مردان

نشانهگر	گروه	میانگین	انحراف معیار	اختلاف میانگینها	مقدار T	درجه آزادی	سطح معنی داری
دینی	دختر	۲/۷۰	۰/۳۶	۰/۰۸۵	۱/۷۰	۲۷۳	۰/۶۷
	پسر	۲/۷۹	۰/۳۰				
ملی	دختر	۲/۷۴	۰/۴۹	۰/۰۲	۰/۶۷	۵۴۷	۰/۴۹
	پسر	۲/۷۲	۰/۴۸				

جدول (۴) نتایج آزمون T مقایسه میانگینها در میان دختران و پسران را نشان می‌دهد. بر اساس یافته‌های این جدول، تفاوت معنی داری میان میانگین نمره‌ها؛ شاخصهای ملی و دینی در گروه دختران و پسران وجود ندارد. بنابراین جنسیت در بروز هویت یابی دینی و ملی تأثیر معنی داری ندارد. اگرچه میانگین نمره‌های پسران در هویت یابی دینی از گروه دختران بیشتر و میانگین نمره‌های دختران در هویت یابی ملی از پسران بیشتر است، تفاوت معنی داری مشاهده نشد.

جدول ۵- نتایج آزمون T در مورد تفاوت میانگینها بر حسب وضعیت تأهل

نشانگر	گروه	میانگین	انحراف معیار	اختلاف میانگینها	مقدار T	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
دینی	مجرد	۳/۷۲	۰/۴۶	۰/۱۳	۲/۸۰	۲۶۸	۰/۲۹
	متأهل	۳/۸۶	۰/۳۹				
ملی	مجرد	۳/۷۴	۰/۴۹	۰/۰۱	۰/۲۳	۵۳۵	۰/۰۲
	متأهل	۳/۷۳	۰/۴۳				

جدول (۵) نتایج آزمون T مقایسه میانگینها در میان افراد مجرد و متأهل را نشان می‌دهد. براساس یافته‌های این جدول، تفاوت معنی‌داری میان میانگین نمره‌های شاخصهای ملی و دینی در گروه مجرد و متأهل وجود ندارد. بنابراین جنسیت در بروز نگرشهای دینی و ملی تأثیر معنی‌داری ندارد. اگرچه میانگین نمره‌های افراد متأهل در نگرشهای دینی از گروه مجردها بیشتر است و میانگین نمره‌های افراد مجرد در نگرشهای ملی از متأهلین بیشتر است، تفاوت معنی‌داری مشاهده نشد.

جدول ۶- میانگین و انحراف معیار بر حسب تحصیلات در هویت‌یابی دینی

سطح تحصیلات	میانگین	انحراف معیار
دیپلم و پایین‌تر	۳/۸۱	۰/۵۶
فوق دیپلم	۳/۹۱	۰/۵۴
لیسانس	۳/۸۰	۰/۴۳
فوق لیسانس و بالاتر	۳/۶۹	۰/۵۷

جدول ۷- نتایج تحلیل واریانس بر حسب تحصیلات در هویت یابی دینی

منبع تغییرات	درجه آزادی	مجموع مجذورات	میانگین مجذورات	f	سطح معنی داری
بین گروه‌ها	۴	۳/۰۰۹	۰/۷۵	۲/۵۵	۰/۰۳
درون گروه‌ها	۵۲۶	۱۵۴/۵۸	۰/۲۹		
کل	۵۳۰	۱۵۷/۵۹			

چون $f = ۰/۰۵ < f = ۲/۵۵$ است، تفاوت بین گروه‌ها معنی دار است. در مقایسه به یک میانگینها با استفاده از آزمون توگی HSE تفاوت میان گروه فوق لیسانس بالاتر با گروه دیپلم و پایین تر با آلفای ۰/۰۵ معنی دار است. بنابراین نتایج، بی تأثیر گذاری سطح تحصیلات بر هویت یابی دینی افراد دارد.

جدول ۸- میانگین و انحراف معیار بر حسب تحصیلات در هویت یابی ملی

سطح تحصیلات	میانگین	انحراف معیار
دیپلم و پایین تر	۳/۷۸	۰/۶۴
فوق دیپلم	۳/۷۴	۰/۶۵
لیسانس	۳/۶۹	۰/۶۱
فوق لیسانس و بالاتر	۳/۶۶	۰/۶۱

جدول ۹- نتایج تحلیل واریانس بر حسب تحصیلات در هویت یابی ملی

منبع تغییرات	درجه آزادی	مجموع مجذورات	میانگین مجذورات	f	سطح معنی داری
بین گروه‌ها	۴	۳/۶۴	۰/۹۱	۴/۲۷	۰/۰۰۲
درون گروه‌ها	۵۵۵	۱۱۸/۵۶	۰/۲۱		
کل	۵۵۹	۱۲۲/۲۱			

چون $f = 4/27 < f = 1/0.5$ است، تفاوت بین گروه‌ها معنی‌دار است. در مقایسه یک به یک میانگینها با استفاده از آزمون توگی HSE تفاوت میان گروه فوق لیسانس و بالاتر با گروه دیپلم و پایین تر با آلفای 0.5 معنی‌دار است. براین اساس، نتایج نشان می‌دهد که سطح تحصیلات در گرایش ملی افراد تأثیر دارد.

جدول ۱۰- نتایج آزمون همبستگی پیرسون

گرایش	ضریب همبستگی	سطح معنی‌داری
دینی و ملی	۰.۳۲	۰/۰۲۲

جدول (۱۰) نتایج آزمون همبستگی پیرسون بررسی رابطه شاخصهای دینی و ملی را نشان می‌دهد. همان‌گونه که مشاهده می‌شود بین دو گرایش ملی و مذهبی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد.

بحث

براساس یافته‌های این پژوهش، شاخصهای دینی و ملی مورد بررسی در این پژوهش از متوسط بالاتر و درحد خوب قرار دارد. بین نشانگر ملی با شاخصهای دینی تفاوت معنی‌داری میان میانگین نمره‌ها در گروه زنان و مردان نیست و این به معنی آن است که جنسیت و وضعیت تأهل در بروز شاخصهای دینی و ملی تأثیر معنی‌داری ندارد؛ هر چند نمره نشانگر ملی در دختران و نشانگر مذهبی در پسرها بیشتر است. این یافته‌ها در مواردی تأیید و در مواردی تأیید نشده است؛ چرا که شواهدی هست که در آن شاخصهای مذهبی در دختران بالاتر از پسران بوده است (حبی، ۱۳۸۵: ۴۰-۴۵). هم‌چنین یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که شاخصهای ملی و مذهبی هر دو تحت تأثیر تحصیلات است و سطوح تحصیلی به شکل

معنی داری در گرایش مذهبی و ملی افراد تأثیرگذار است. با توجه به یافته‌های پژوهش می‌توان نتیجه‌گیری کرد که کانونهای فرهنگی و تربیتی یکی از نهادها اجتماعی است که در ایجاد گرایشهای دینی و ملی برای جوانان آثار مثبتی در جوانان در تعامل با کانونهای فرهنگی و تربیتی از نزدیک با ارزشهای فرد اجتماعی آشنا می‌شوند و بتدریج می‌توانند استنباطی باثبات از خویشتن و جامعه دست آورند و از سرگستگی و آشفتگی، که از آن به بحران نام برده‌اند با موفقیت عبور کنند. یافته‌های برخی از پژوهشها نشان می‌دهد جوانان ما دچار بحران هویت هستند و یا در مراحل آشفتگی، معوق، توقف و اغتشاش قرار دارند (کراسیان، ۸۳؛ ۱۰۵؛ لطف‌آبادی، ۱۳۸۳: ۱۰-۳۱؛ اسدی‌پویا، ۱۳۸۰: ۱۴). یافته‌های این پژوهش حاکی است که جوانان کانونهای فرهنگی به دلیل حضور در این کانونها نگرشهای دینی و ملی در سطح خوب و بسیار خوبی برخوردار هستند. از این می‌توان استنباط کرد که حضور جوانان در کانونهای فرهنگی و تربیتی می‌تواند گرایش ملی و فرهنگی جوانان نقش بسیار زیادی ایفا کند و با سایر یافته‌ها که نه می‌دهد جوانان از گرایش مذهبی خوبی برخوردار هستند، هماهنگی دارد (جلیلو، ۱۳۸۰: ۳۸؛ اوحدی‌نیا، ۱۳۸۰: ۲۳؛ سلیمانی‌زاده، ۱۳۸۰: ۷۷). تفاوت یافته‌های پژوهش با بخشی از تحقیقات گذشته که نشان می‌دهد جوانان دچار بحران هستند این دلیل است که جوانان کانونهای فرهنگی در الگوهای اجتماعی و اخلاقی وضعیت مناسبی برخوردارند. این یافته‌ها به لحاظ روانشناختی این گونه قابل تاحا است که با توجه به تواناییهای شناختی فزاینده‌ای که جوانان در این سنین از برخوردارند و تمایل ویژه‌ای که به مسائل ارزشی و اخلاقی از خود نشان می‌دهد فرصت مناسبی را برای کانونهای فرهنگی و تربیتی فراهم می‌آورد تا با ارائه الگو

ارزشی و اخلاقی برای الگوسازی و الگویابی برای جوانان، وضعیت مطلوب و رو به رشدی ایجاد کنند. بنابراین، نهادها و سازمانهای اجتماعی می‌توانند در هویت‌یابی دینی و ملی جوانان نقش بسزایی ایفا کنند. هم چنین یافته‌های پژوهشی نشان می‌دهد، هویت دینی در مرتبه‌ای بالاتر از سایر ابعاد قرار دارد؛ چرا که وقتی فرد، جهان‌بینی الهی پیدا می‌کند و مبدأ و مقصد خود را می‌یابد و پی می‌برد که برای چه آفریده شده و غایت آفرینش او چیست، این هویت‌یابی می‌تواند در شکل‌گیری سایر ابعاد هویتی فرد نقش اساسی ایفا کند؛ در سایر موارد زندگی بهتر تصمیم بگیرد و به هویت منسجم‌تری دست یابد. در این میان سازمانهای اجتماعی که می‌توانند کانونهای فرهنگی و تربیتی را برای جوانان دایر نمایند در هویت‌یابی صحیح جوانان نقش بسیار مؤثری دارند؛ چنانکه بسیاری از نظریه‌پردازان بر لزوم شرکت افراد در اجتماع برای شکل‌گیری ساختار منسجم تأکید دارند و عدم شرکت جوانان را در سازمانها و ساختارهای اجتماعی یکی از مشکلات قرن بیست و یکم می‌دانند (شوارتز، ۲۰۰۱). بنابراین، پیشنهاد می‌شود که متولیان فرهنگی و تربیتی، بیش از گذشته در برنامه‌های خود به نیازهای نوجوانان و جوانان توجه داشته باشند و با ارائه برنامه‌های گوناگون فردی و اجتماعی، زمینه را برای حضور و مشارکت نوجوانان و جوانان در این کانونهای فرهنگی و تربیتی فراهم آوردند به گونه‌ای که به شکل‌گیری شخصیتی منسجم در جوانان منجر شود. از یافته‌های پژوهشی استنباط می‌شود که هر گونه ارائه خدمات فرهنگی برای جوانان باید متناسب با گرایشهای اخلاقی آنها انجام پذیرد (حسنی اسکویی، ۱۳۸۰: ۹۵-۱۰۰).

منابع فارسی

- الیاده، میرچا (۱۳۷۵). دین پژوهشی، ترجمه بهاءالدین خرمشاهی. جلد اول (دفتر اول و دوم). تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- اسدی پویا، علی‌اکبر (۱۳۸۰). تعیین عوامل بر انگیزاننده و باز دارنده گسترش فرهنگ حجاب در دانشگاه، اولین همایش دین در بهداشت روان، ص ۱۰.
- اسدی پویا، علی‌اکبر و همکاران (۱۳۸۰). تعیین میزان نماز خوانی در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی شیراز، اولین همایش دین در بهداشت روان، ص ۱۴.
- آلستون، پییر، بینگر، میتون، لگنهاوزن، محمد (۱۳۸۰). دین و چشم اندازهای نو، ترجمه غلامحسین توکلی، قم: انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه. ص ۷۹-۱۸۳.
- اوحدی نیا، سینا (۱۳۸۰). بررسی رابطه اعتقادات تش رزا، میزان توکل به خدا و نشانگان استرس در بین دانش آموزان دبیرستانی، اولین همایش دین در بهداشت روانی. ص ۲۳.
- بیرو، آلن (۱۳۷۱). فرهنگ علوم اجتماعی. ترجمه، باقر ساروخانی. تهران: کیان.
- ترنر، جانانان اچ (۱۳۷۸). جامعه شناسی، مفاهیم و کاربردهای آن. ترجمه: محمد فولادی و محمد عزیزی. قم: انتشارات پژوهشگاه امام خمینی(ره).
- جلیلووند، محمدامین (۱۳۸۰). بررسی رابطه سلامت روانی و پایبندی به تقیدات دینی (نماز) در دانشجویان پزشکی. اولین همایش دین در بهداشت روان.
- چلبی، مسعود (۱۳۷۵). جامعه شناسی نظم. تهران: نشر نی.
- حبی، محمد باقر (۱۳۸۳ الف). سلامت روانی در چشم اندازی گسترده تر. فصلنامه حوزه و دانشگاه، سال ۱۰، شماره ۴۱ زمستان.
- حبی، محمدباقر (۱۳۸۳ ب). معیارهای مطلوب هویت یابی در متون اسلامی، چهارمین همایش مشاوره از دیدگاه اسلامی، موسسه مطالعاتی مشاوره اسلامی.
- حبی، محمدباقر (۱۳۸۶ الف). نقش شناخت شناسی به عنوان یکی از محوری ترین مباحث علوم انسانی در سلامت روانی، اولین همایش سراسری علوم انسانی سلامت، اصفهان.
- حبی، محمدباقر (۱۳۸۶ ب). تبیین رابطه انسان شناسی به عنوان یک موضوع پایه ای علوم انسانی در سلامت روانی، اولین همایش سراسری علوم انسانی و سلامت، اصفهان.
- حبی، محمدباقر (۱۳۸۵). بررسی شاخص های امر به معروف و نهی از منکر و رابطه آن با متغیرهای جمعیت شناختی، امر به معروف و نهی از منکر.
- حبی، محمدباقر (۱۳۸۴). رویکردی جدید بر اصول و مبانی روان شناسی دین محور، درآمدی بر آزاد اندیشی و نظریه پردازی دینی، دبیرخانه نهضت آزاد اندیشی، قم: مرکز مدیریت حوزه علمیه قم.
- حسنی اسکونی؛ میرفیض الله (۱۳۸۰). بررسی مقایسه ای رشد اجتماعی، شناختی و رشد اخلاقی دانش آموزان کانونهای فرهنگی و غیر کانونهای فرهنگی در مدارس متوسطه پسرانه تبریز، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه امام حسین.
- رفیع پور، فرامرز (۱۳۷۸ الف). آناطومی جامعه. تهران: انتشارات سهامی انتشار.

- رفیع‌پور، فرامرز (۱۳۷۸ ب). وسایل ارتباط جمعی و تغییر ارزش‌های اجتماعی. تهران.
- سلیمانی‌زاده، لاله؛ آقاملایی، تیمور (۱۳۸۰). بررسی میزان افسردگی و رابطه آن با نگرش مذهبی دانشجویان دانشکده‌های پرستاری و مامایی و بهداشت بندر عباس، همایش نقش دین در بهداشت روانی.
- غضنفری، احمد (۱۳۸۳). بررسی مذهبی و رابطه آن با راهبرد مقابله معنوی در نوجوانان شهر اصفهان، چهارمین همایش مشاوره از دیدگاه اسلامی، موسسه مطالعاتی مشاوره اسلامی.
- غفاری، غلامرضا (۱۳۸۶). روابط و ارزش‌های اجتماعی جوانان ایرانی. فصلنامه مطالعات جوانان، شماره ۸، بهار و تابستان.
- کراسیان، آدیس (۱۳۸۳). تدوین هنجاریابی پرسشنامه دینی جوانان، چهارمین همایش مشاوره از دیدگاه اسلامی، موسسه مطالعاتی مشاوره اسلامی.
- لطف‌آبادی، حسن؛ نوروزی، وحیده (۱۳۸۳). سنجش رابطه‌ی دینی و ملی دانش‌آموزان نوجوان ایران، فصلنامه حوزه و دانشگاه سال دهم، شماره ۴۰، پاییز.
- محسنی، منوچهر (۱۳۷۳). بررسی آگاهی‌ها، نگرش‌ها و رفتارهای اجتماعی، فرهنگی در سطح تهران.

منابع انگلیسی

- Marcia, James, (1993). *Ego Identity: A Handbook For Psychological Reserch*. Springer verlag, New york .inc. p. 3.
- Schwartz, seth J. (2001). *The evolution of Eriksonian and Neo Eriksonian identity Theory and research: A Review and Integration*, Identity: an International Journal of Theory and Research, I (1), pp. 7-58.
- Schwartz, S.H & Netta Inbar – Saba; (1987). *Value self-confrontation as a Method to aid in Weight-loss*. Journal of Personality and Social Psychology. Vol. 54.
- Schwartz, S.H & Husmans sipke (1995) *Value Priorities and Religiosity in our Western....*, Social Psychology Quarterly, vol 54.
- Thulani T Nkala (2007). *The role of national identity in nation of –builising*. Htm.
- Shin, Cheng-Feng. (2001). *National Identity and Foreign Policy: Taiwan's Attitudes toward China*. Paper presented at the International Studies Association 42nd Annual Convention. Chicago, February 20-24.
- Cheng-Feng Shin (2002). *Ethnic Identity and National Identity --Mainlanders and Taiwan-China Relations Associate Professor*. Tamkang University. N:\Ethnic Identity and National Identity --.htm.

